

Микола ЛЕГКИЙ
(Львів)

ІВАН ФРАНКО І МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ: ВЗАЄМНА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТИ

УДК 821.161.2.09(092)"18/19"

У статті розглянуто взаємні оцінки творчості Івана Франка й Михайла Коцюбинського. Відгуки про творчий доробок написано в жанрах портретних статей, синтетичних оглядів (рев'ю), реферату. Обидва письменники високо цінували творчість один одного, усвідомлюючи роль і значення колеги в історії українського літературознавчого процесу. Стосунки між Франком і Коцюбинським були досить тривалими й не містили жодних непорозумінь, суперечок, дискусій. Франко цінував Коцюбинського як представника молодшої генерації письменників; Коцюбинський шанував Франка як метра українського слова. Кожен із них прагнув познайомити з творчістю товариша по перу широке коло читачів. Майстри слова брали участь у спільних проектах, хоча з різних причин не всі задуми й плани їм вдалося здійснити.

Ключові слова: рецепція, портретна стаття, синтетичний огляд (рев'ю), реферат, генерація письменників.

Іван Франко вперше звернув увагу на оригінальну творчість Михайла Коцюбинського в огляді «Наше літературне життя в 1892 р. (Листи до редактора "Зорі")», де зазначив, що «до того самого "наймолодшого" і найрухливішого покоління укр[аїнських] письменників» належить також д. М. Коцюбинський, «що пише головно в "Правді"» [т. 29, с. 14, 15]¹. У цьому журналі опубліковано нарис Коцюбинського «З українського Поділля» (1890. Т. 1. Вип. 3), розвідку «Причинок до біографії Тараса Шевченка» (1891. Т. 3. Вип. 9) та повість «На віру» (1892. Т. 14. Вип. 42, 43, 44).

На початку 1895 року редакція журналу «Зоря» оголосила конкурс «на оповідання, новелі, розправи научні і т. и.» з метою «розбудити живійший рух поміж нашими письменниками». Вона, йшлося в оголошенні, «застерігає собі право друкування всіх тих праць з-поміж

¹ Франко І. Зібрання творів: У 50 томах. К.: Наукова думка, 1976–1986. Покликаючись на це видання, в дужках вказуємо том і сторінку.

надісланих, котрі будуть для “Зорі” відповідні. [...] Конкурс рішиться в першій половині цвітня 1895 р., і результат оголоситься в “Зорі” і інших часописах»². Франко входив до складу журі. Коцюбинський надіслав на конкурс оповідання «Задля загального добра» (саме під такою назвою воно опубліковане: Зоря. 1896. № 1–4). У звіті «Конкурс “Зорі”» (1895) Франко повідомляв, що з десяти творів, поданих на конкурс, найкращою визнано новелу «Хатка в балці» Б. Грінченка. «На другім місці комісія признала можливим поставити дві новели, а іменно: “Задля загального добра” і “Весняні бурі”. Обидві сі новели майже рівні собі щодо загальної стійності, вирівнюються з погляду на свої добрі боки і хиби. Та з причин, котрі зараз будуть вияснені, комісія признала відповідним присудити другу премію новелі “Весняні бурі” (автор О. Маковей), а третю – “Задля загального добра” (автор М. Коцюбинський)» [т. 29, с. 470].

У цій замітці Франко вперше оцінив художню вартість творів Коцюбинського. «Оповідання “Задля загального добра” свідчить про талант ширший, міцніший і свободніше розвятий, ніж у д. Маковея. Темою його є війна з філоксерою, яку отсе звиш 15 літ веде російське правління в Бессарабії і в котрій видну участь від самого початку взяли деякі українці (проф. Погибка з Одеси, а в остатніх роках і сам автор оповідання – М. Коцюбинський). Оповідання се веде нас на ґрунт новий і досі неторканий нашою белетристикою, малює (і додамо, малює розкішними фарбами) життя селян-молдаван бессарабських, малює далі, може, трохи пересадно чорно, ту катастрофу, якою для тих селян являється урядова війна з філоксерою, т. є. вирубування і палення виноградників і затруювання їх коріння, зараженого філоксерою. Сцени з життя молдаван в оповіданні змальовані дуже гарно, а такі малюнки, як поїздка хазяїна з жінкою і дітьми на виноградник, як палення вирубаних виноградників і розпука жінки хазяїна, назавсігди врзуються в пам’ять читача – так вони ярко і пластично змальовані автором. Та зате оповідання має деякі важні хиби. Воно трохи розтягнене; кінець його (смерть хазяйки) являється випадковим і неумотивованим; тенденція трохи занадто публіцистична і до повісті слабо пришпилена, група інтелігентів, “докторів від виноградників” (трохи чи не українців?), змальована дуже слабо і блідо, а то й зовсім несимпатично. Мова у Коцюбинського гарна, техніка писательська вироблена більше, ніж у д. Маковея, і комісія тільки з огляду на те, що основа новели д. Маковея

² Зоря. 1895. № 1. 1/13. І. С. 19.

ближча нам і більш займаюча наших читачів, ухвалила поставити оповідання д. Коцюбинського на третім місці» [т. 29, с. 472, 473].

Коцюбинський як письменник здобув авторитет в очах Франка. Не випадково М. Вороний, котрий натовді входив до редакції «Житя і Слова», у листі зі Львова з кінця лютого 1896 р. писав до Коцюбинського: «Маю тепер в імені І. Франка і своїм власнім до Вас велику просьбу. Як я, либонь, вже Вам писав, “Жите і слово” мало бути цілком зреформоване [...] і в половині літа зачати вже з такою фізіономією виходити. Отже, тепер з радістю можу Вам повідомити, що се стало вже майже фактом. [...] Обіцяли своє співробітництво Кримський, Чайченко (сей останній раніш не хотів писати сюди), Вовк et cet, cet. Будьте ж добрі, голубчику, і Ви присилати для цього чесного і серйозного журналу свої праці. Між сучасними белетристами Ваші писання нам, може, найбільше подобаються. Чи не написали б чого з життя українських інтелігентів, або із народного, але на тлі суспільно-економічних відносин, взагалі поступового, протестуючого напрямку. Се може бути навіть образок, нарис, – взагалі за все будемо дуже вдячні. [...] Можливо, що Франко і сам буде просити Вас про се письменно, але він, бідолаха, так мало має часу, так що коли б не вспів, то Ви вже, будьте ласкаві, уважте моє запрошення як би його власне»³.

Незабаром Франко запросив Коцюбинського до співпраці в цьому журналі особисто – у листі від 24 червня 1896 р.: «Щиро прошу Вас до співробітництва в “Житю і слові”. Крім белетристики (коротких новелістичних творів), мені були б пожадані праці про просвіту, соціальний та громадський побут нашого народу, а надто критика літературна та дописи про біжучі факти» [т. 50, с. 78]. Коцюбинський радо прийняв пропозицію І. Франка, бо в листі до Б. Грінченка від 10/22 липня 1896 року писав: «Недавно довідався, що Ви згодні писати до “Житя і слова”, і дуже зрадів. Варт підтримати цей часопис. І. Франко і мені писав, прохаючи до співробітництва»⁴. Коцюбинський опублікував у журналі оповідання «Посол від чорного царя» (1897. Т. 6. Кн. 2. С. 97–106).

У житомирській газеті «Волынь», де Коцюбинський 1898 р. вів рубрику «Свет и тени русской жизни», надрукував замітку «Галицький літературно-науковий вісник» – коротку рецензію на перший том «Літературно-наукового вісника» (1898). У ній відзначено, що

³ Листи до Михайла Коцюбинського: У 4 томах. К.: Українські пропілеї, 2002. Т. 1. С. 155.

⁴ Коцюбинський М. Твори: В 7 томах. К.: Наукова думка, 1974. Т. 5: Листи (1886–1904). С. 73.

«стихотворения И. Франко, Павла Граба, Леси Украинки [...] дополняют довольно разнообразный литературный отдел “Вістника”». У науковій частині журналу рецензент відзначив праці Франка «З інтернаціональних конгресів минулого літа» (точна назва – «З інтернаціональних наукових конгресів минулого літа», де Франкові належить тільки остання її частина «3. Конгрес орієнталістів») та «Із секретів поетичної творчости», які «с удовольствием прочтутся всяким интеллигентным читателем. В особенности ценна последняя статья др. Франко, в которой он со свойственной ему глубиной мысли и блестящей эрудицией рассматривает роль сознания в процессе поэтического творчества»⁵.

Франко стежив за творчістю Коцюбинського, вважав його одним із найкращих українських письменників. Так, у статті «Українська література за 1898 р.» (1899) він зазначив, що «нічого не видав у тому році ще один талановитий український оповідач М. Коцюбинський» [т. 32, с. 12], а в огляді «Українська [література за 1899 рік]» (1900) визнав: «Серед найкращих українських новелістів назовемо Михайла Коцюбинського; від його новел віє спокоєм і злагодою, є в них обережна, уміла рука і сюжет зовсім не ідеалістичний; він звертає увагу передусім на шкідливий вплив бюрократії на народне життя і змальовує місця, куди не досягало українське письменство: Мултенію [східну частину Валахії, історичну область на півдні Румунії. – М. Л.] і Бессарабію з її напівукраїнським та напіврумунським населенням, Крим і його татар тощо. Шкода, що у 1899 р. він видав дуже мало» [т. 33, с. 14].

Листом від 14/27 серпня 1900 р. до Франка звернулася Віра Коцюбинська з проханням написати передмову до збірки творів її чоловіка, яка готувалася до друку в Києві: «Я маю замір видати в Росії одним томиком нариси й оповідання Михайла Коцюбинського, друковані в Галичині по часописах й окремими виданнями. Зміст книжки такий: “В путях шайтана”, “Посол від чорного царя”, “Пе-коптьор”, “Помстився”, “Хо”, “Для загального добра”, “Гнат та Настя” (“На віру”), “П’ятизлотник”, “На крилах пісні” (“Пісня”), “По-людському” (саме тепер друкує “Вид[авнича] спілка”), усього 10 річей. Мені дуже хотіло б ся, щоб книжка вийшла з передмовою, написаною відомою й компетентною в літературних справах людиною. Пам’ятаючи, що Ви доволі прихильно віднеслись до писань мого чоловіка, розбираючи в справозданні конкурсної комісії його оповідання “Для загального добра”, беру на себе сміливість прохати Вас написати до згаданої

⁵ Коцюбинський М. Твори: В 7 томах. К.: Наукова думка, 1975. Т. 4. С. 122–123.

вище книжки хоч коротеньку, відповідну нашим цензурним умовам, передмову. Це зробило б книжку більш цікавою у нас, де Ваше ймення таке популярне й любиме»⁶.

Франко відписав Коцюбинській 17 січня 1901 року. У листі скаржився на надмірну завантаженість роботою й просив по можливості відтермінувати написання передмови: «Я так щиро поважаю Вашого мужа і так високо ціню його талант, що Ваша просьба – написати передмову до збірного видання його оповідань – мала для мене надто багато принадного, щоб я міг був відразу відмовити на неї. І справді, я поривався кілька разів написати передмову, та що ж – не виходило те, що бажалось би сказати, а сказати щось шаблонне – і за себе соромно, і було б зневажливо для самої книжки. Я проволікав час, думаючи, що хоч коли-тоді буду мати настільки вільної години, щоб розжувати добре в своїй голові думки, та досі не встиг. От тим-то, хоч з великою прикрістю, я прошу Вас – або зректись думки давати книжку з моєю передмовою, або подождати ще з місяць. Справа, бачите, така, що на мене вложено обов'язок – написати огляд української літератури за останніх 20 літ [“З остатніх десятиліть ХІХ віку”, який згодом увійшов до Франкової книжки “Молода Україна” (Л., 1910). – М. Л.]. В тім огляді мені прийдеться говорити досить широко про писання Вашого мужа, то, може, з того можна буде склеїти й передмову. Та поки що я не взявся ще до сеї роботи, бо працюю на лоб на шию над збіркою приповідок [...]. Тільки посунавши сю роботу до того, щоб можна перші аркуші дати до друку, я візьмусь до “Молодої України”. От тим-то, думаю, ліпше буде Вам зректись моєї передмови і пускати книжку в цензуру без неї» [т. 50, с. 163–164].

Віра Коцюбинська погодилася почекати на Франкову передмову. У листі від 10/23 лютого 1901 року вона писала: «Довго вагалась, чи турбовати Вас ще раз, чи залишити книжку без передмови. Та добачаючи з ласкавої одповіді Вашої, що тільки брак часу не дозволяє Вам зараз скласти передмову, я охоче згоджуюсь зачекати ще місяць, потрібний Вам до написання того переднього слова. Разом з тим приношу Вам щиру вдячність за симпатію, з якою Ви відноситеся до писань мого чоловіка»⁷.

До Франкової суцільної зайнятості додалися й важкі сімейні клопоти, які унеможливили написання переднього слова. Про це свідчить лист В. Гнатюка до М. Коцюбинського від 6 жовтня 1900 р.: «Доктор Франко тепер страшно прибитий, його жінка була хвора на руптуру [грижу. – М. Л.] ціле літо і лежала в шпиталі. Там зробили

⁶ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛШ). Ф. 3. № 1611. Арк. 275–277.

⁷ ІЛШ. Ф. 3. № 1614. Арк. 41.

їй операцію, і вона видужала, а вернувши додому, почала попадати в божевілья. [...] Внаслідок того так зжурений, що трудно братися йому за що нове наразі. Обіцяв, одначе, з кінцем сього місяця написати статтю для Вашої пані, і як вона буде готова, я вишлю її»⁸. Тож збірка Коцюбинського («Оповідання». Т. 1. К., 1903. 432 с.), до якої увійшло 13 творів, вийшла друком без І. Франкової передмови. У бібліотеці останнього в ІЛШ (№ 4470) зберігається примірник книжки з дедикацією Коцюбинського: «Любимому письменникові і людині, яку я глибоко шаную, – Іванові Франкові – автор».

Слід зазначити, що у виданнях «Українсько-руської видавничої спілки» за безпосередньої участі Франка побачили світло денне чотири збірки новел Коцюбинського: «“В путях шайтана” і інші оповідання» (1899), «По-людському. Оповідання з бессарабського життя» (1900), «“Поединок” і інші оповідання» (1903) та «У грішний світ» (1905). На сторінках «Літературно-наукового вісника», до редакції якого входив Франко, опубліковано твір Коцюбинського «На камені. Аквареля» (1902. Т. 20. Кн. 11).

Ще наприкінці 1898 року Коцюбинський почав писати українською мовою статтю про Франка у зв'язку з 25-річчям його літературної діяльності. Її він не закінчив, проте приблизно 1900 з-під його пера вийшла праця «Иван Франко. Биографическая заметка», котру за життя обидвох письменників із невідомих причин не було надруковано. Вона має ознаки науково-популярної статті, адже, як видно з її змісту, покликана була ознайомити з Франковою життєтворчістю широке коло читачів. Праця, крім того, містить оцінні судження, що стосуються до його творів. Відомості про життя Франка автор брав із автобіографічного листа до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р., вміщеного в збірці «В поті чола» (1890). Цитати з цього листа Коцюбинський подав у власному перекладі.

«Иван Франко, – йдеться у статті, – наиболее популярный и талантливый представитель современной малорусской литературы». М. Коцюбинський переповів факти з Франкової біографії, зокрема про його навчання в початковій школі в Ясениці Сільній, у Дрогобицькій нормальній школі оо. Василіян. «Одетый в крестьянскую одежду, робкий, смирный, часто неумытый, мальчик весь год был посмешищем класса и, натерпевшись досыта от жестоких учителей, неожиданно к концу года, на удивление себе и всему классу, очутился первым учеником». У Дрогобицькій гімназії «повторилась с ним та же история,

⁸ Листи до Михайла Коцюбинського. Т. 1. С. 234.

что и у Василиан. На него не обращают внимания, он весь год сидит где-то в углу, на “ослиной скамье”, и ковыряет пальцем дырку в стенке. Экзамен опять показывает, чего стоит этот деревенский мальчишка, и опять выдвигает его в первые ряды, откуда уже он не уходит на протяжении всего гимназического курса. Школьного ученья Франко не любил, зато чтение совершенно поглощает его»⁹. На час навчання в нижчих класах гімназії припали перші Франкові проби пера. Тоді ж почав записувати народні пісні: спершу від матері, а потім від інших людей. Перші вірші поета надруковано в журналі «Друг» 1874 року.

«Живая фантазия молодого писателя под влиянием фантастических рассказов Гофмана находит широкий простор в сенсационной повести “Петрії і Довбуцуки” [слід: “Петрії й Добощуки”. – М. Л.], написанной Франко для “Друга”. Сотканная из всяких ужасов, заколдованных кладов, разбойников, привидений, убийств и оживающих мертвецов, окрашенная кое-где мистицизмом, – повесть эта не чужда, однако, социальных мотивов, сыгравших немаловажную роль в позднейшей литературной и общественной деятельности Франко, искрится блёстками истинного таланта, выросшего и окрепшего со временем». Коцюбинський відзначив, що в перших роках університетського життя на юного студента почався вплив Драгоманова. «Письма Драгоманова в редакцию “Друга” открывают Франко более широкие горизонты, заставляют его познакомиться с лучшими из современных писателей, взяться за науку. Он [...] вырабатывает литературный вкус и манеру и уже в половине 1876 года выступает с первым не фантастическим, а реальным произведением из народной жизни» [йдеться про оповідання “Лесишина челядь”. – М. Л.]. Автор розповів про арешт Франка і про його непросте життя після ув’язнення: «Несмотря на это, Франко, переживая тяжёлые дни, не опускает рук. Он [...] издаёт журнал “Громадський друг”, пишет рассказы, обдумывает план целого цикла новелл, в которых хочет изобразить все стороны жизни простого люда и интеллигенции: отношения экономические, юридические, политические и др.», співпрацює в польських газетах і журналах, перекладає українською мовою твори Гайне, Гете, Байрона. Із другим арештом пов’язані гіркі моменти життя Франка в Коломиї¹⁰.

«Франко с удивительной энергией проявляет разнородную деятельность во всех родах литературы, не уставая в то же время вести борьбу

⁹ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 19–20.

¹⁰ Там само. С. 21–22.

за лучшее будущее близкого и дорогого ему рабочего люда». Будучи прихильником соціально-демократичних теорій, Франко близько зійшовся з львівськими робітниками, згодом і з селянами, склав короткий катехизм економічного соціалізму; він «заполняет своими работами чуть не все галицкие малорусские периодические издания, помещает корреспонденции, статьи и переводы с иностранного в польских и русских журналах, читает публичные лекции – вообще проявляет необыкновенную плодовитость, отличаясь разносторонними талантами и большой эрудицией». Третій арешт, «близкое знакомство с тюрьмой, с её нравами и обычаями дало ему возможность подарить малорусской литературе несколько прекрасных очерков из жизни арестантов («На дні», «До світла»), а также ряд тюремных сонетов»¹¹.

Коцюбинський відзначив широку популярність Франка серед молоді й галицьких селян як громадського й політичного діяча, його роль у розвитку їхньої соціальної й національної самосвідомості, для піднесення якої він чимало попрацював з іншими активними членами радикальної партії. «Точно живой, стоит у нас перед глазами Иван Франко [...]. Небольшого роста, всегда скромно одетый, он своим духовным обликом производит сильное впечатление. Глядя на его высокий, благородно очерченный лоб, в его серые, острые и умные глаза, в глубине которых таится грусть, невольно забываешь его неказистую фигуру, рыжие волосы, рыжие, с красноватым оттенком, усы, обильно покрывающие лицо веснушки. Сила, закалённая в боях, несокрушимая вера в победу идеи, его сердечность и в то же время как бы затаенное презрение к людям, – плод, быть может, горького опыта, – всё это очаровывает, располагает к Франко».

Автор статті ствердив, що І. Франко ще не досягнув кульмінаційного пункту в розвитку творчих сил. Він побіжно оглянув ті твори письменника, «в которых наиболее ярко проявляется его талант со свойственными ему особенностями». М. Коцюбинський звернув увагу насамперед на збірку «В поті чола»: «Здесь, на протяжении двадцати картин из жизни рабочего класса дефилируют пред читателем живые люди, тёмные, угнетённые жертвы социального строя, что в поте чела зарабатывают хлеб не только себе, но и другим, более счастливым слоям общества. Здесь, в этих рассказах, весь И. Франко, с его любовью к народу, с энергическим протестом против всякого рода обид, гнёта и несправедливости, с горячим призывом к работе на

¹¹ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 23–24.

благо угнетённым и оскорблённым». Оповідання «Муляр», «Сам собі винен», «Цигани», «Ліси і пасовиська» мали б викликати в матеріально забезпечених читачів глухі муки сумління; «На дні», «Хлопська комісія», «До світла!», «Оловець» є живим докором культурним та освіченим людям. Поетичний флер «Лесишиної челяді», психологія «Малого Мирона», здоровий гумор нарису «Грицева шкільна наука» «вместе с прекрасными описаниями природы» – «приковывают читателя к книжке, вызывают художественные эмоции, будят мысль...»¹².

Названі твори, на думку Коцюбинського, «наиболее характеризуют направление и литературную манеру автора их. С одной стороны, примыкают к ним, поскольку они охватывают те же сферы жизни рабочего класса и отличаются реализмом изображения, такие рассказы и повести, как “*Voа constrictor*”, “Борислав” (картины), “Борислав сміється” (повість), “Яць Зелепуга”, “Полуйка” и пр.». З іншого боку, повісті й романи «Основи суспільности», «Для домашнього огнища», «Перехресні стежки» «талантливо и увлекательно написанные, в которых И. Франко вводит читателя в буржуазные и аристократические кружки, уже не в такой мере знакомые ему, как простой сельский народ».

У повісті «*Voа constrictor*» і в бориславських образках, за Коцюбинським, спостерігаються широкі картини експлуатації народу. Водночас, «изображая жизнь угнетённых, автор освещает и душу угнетателя, даёт интересную психологическую картину, что делает его произведение ещё ценнее». Франко не відмовляється й від історичних тем: його «исторический роман» «Захар Беркут», «не лишённый романтической окраски», «изображает последние дни вечерового строя на Украине, который падает в борьбе с княжеской и боярской властью». Ці твори, «написанные рукою истинного художника, почти все отличаются артистическим исполнением, теплотою, правдивостью и колоритностью рисунка, свидетельствуя о крупном таланте этого писателя»¹³.

Франкова поезія, «ограничиваясь в первое время горячими призывами общества к идейной работе», «из агитационной становится со временем более общей, в ней слышатся иные мотивы, она блещет богатством красок и форм. Некоторые лирические стихотворения Франко – истинные шедевры. [...] Богатая образами и идеями, колоритная и ароматная, как цветущий луг», його поезія «обнимает различные сферы чувства, блещет оригинальностью и силою».

¹² Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 24–25.

¹³ Там само. С. 26–27.

З-посеред драматичних творів Франка Коцюбинський виокремив «Украдене щастя»: «Написанная на оригинальную тему – деморализующее влияние жандарма в деревне, в семье крестьянина, – она отличается тонкой обсервацией жизни, рельефным изображением характеров, живостью акции». Інші ж драми письменника – «Сон князя Святослава», «Кам'яна душа», «Учитель» – «далеко слабее, хотя последняя и до сих пор не сходит со сцены в Галиции».

«Лис Микита», за оцінкою М. Коцюбинського, – «прекрасная, блестящая переделка из Гёте»; «восточная сказка» «Абу-Каземові капці» – «также интересна, хотя и менее, по сравнению с предыдущей», «написанная лёгким, изящным стихом»¹⁴.

Коцюбинський сформулював основну мету Франкової творчості, яка полягала в прагненні ознайомити українського читача з найкращими здобутками світової літератури: «Только широкое ознакомление с общечеловеческими идеями, воплощёнными в артистическую форму литературными талантами всего цивилизованного света – воспитывает человека, даёт возможность лучше узнать то, что творится вокруг нас, с большей пользой отдать силы своему народу».

Автор не оминув згадки про наукову діяльність Франка, назвавши найкращими праці «Іван Вишенський і його твори» та «Варлаам і Йосафат [слід: Йоасаф. – М. Л.] – старохристиянський духовний роман», «свидетельствующие о громадной эрудиции автора и ширине кругозора». Така різнобічність літературної творчості Франка пояснюється «его темпераментом, его горячим желанием обнять весь круг человеческих интересов». «Необыкновенно плодовитый, [...] отличаюсь разнообразием затронутых им тем, знанием человеческой души, колоритностью языка и умением в дивной гармонии сливать национальное с общечеловеческим, Франко является самым крупным, самым выдающимся из современных малорусских писателей»¹⁵.

Гармонійною натурою, одним із найкращих українських новелістів, який водночас розширив обрії повісти, Франко назвав Коцюбинського у праці «З остатніх десятиліть ХІХ віку»: «До тої самої групи письменників, у першій ряді артистів, сконцентрованих на своїй артистичній творчості, гармонійних натур, здібних до об'єктивного малювання дійсності і погідних настільки, щоб і на цілу мальовану ними дійсність кинути ясне світло, належить Михайло Коцюбинський, один

¹⁴ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 27.

¹⁵ Там само. С. 28.

із найкращих наших новелістів. Його оповідання пливе натурально і свobodно, мов репродукція голої дійсності без ніякої примішки творчості. Стиль його простий, без жадної форсованої штучності, без риторичних ефектів. [...] Коцюбинський розширив обрії української повісті. Закинений долею на довгі літа в південні окраїни нашого краю, до Бессарабії і Криму, де належав до урядової комісії, що мала воювати з філоксерою, він дав нам прегарні малюнки з життя наших південних сусідів – румунів і татар, доторкнув життя наших гуцулів, що здавна ходять на заробітки до Бессарабії. Але Коцюбинський далеко не етнограф-обсерватор. Він наскрізь новочасний чоловік, перейнятий високими гуманними чуттями і ясним поглядом на життя. От тим-то його оповідання, даючи нам образи не торканих досі українським пером околиць і відносин, дають нам разом із тим високе естетичне задоволення як твори справжнього таланту і як впливи симпатичної і високо розвитої душі» [т. 41, с. 518–519]. Давши схвальну оцінку творчості Коцюбинського, Франко в цьому огляді написав про нього небагато, хоча свого часу обіцяв В. Коцюбинській подати більш розлогий текст про її чоловіка.

Статтею «Старе й нове в сучасній українській літературі» (1904) Франко полемізував із працею Софії Русової «Старое и молодое в современной малорусской литературе» (Русская мысль. 1903. № 12), котру переклав українською мовою й умістив у корпусі своєї статті. Дослідниця порушила проблему співіснування генерацій в українській літературі, до старшої зараховуючи Мирного й Карпенка-Карого, до молодшої – Коцюбинського й Стефаника. Коцюбинського вона назвала найхарактернішим представником нової української літератури. «В його повісті “Хо” маємо цілий аналіз душі інтелігентного чоловіка перехідної доби, коли переконання і чесні моральні погляди придавлюються страхом – утратити задля них той матеріальний супокій, на якому й застиває герой “Хо”». У повісті «Для загального добра» змальовано страждання молодих інтелігентів, котрі щиро бажають працювати на користь народові і яких той же народ приймає за своїх найгірших ворогів. Епізод узятий із боротьби земства з філоксерою в Бессарабії; «обі сторони обмальовані однаково виразно: і людність – виноградарі-молдавани, що з розпукою боронять свій виноград від якихось “дохторів”, що понаїздили до них і нівечать їх улюблені, так старанно плекані корчі, – і з другого боку – молоді народники, що з не меншою розпукою бачать, як людність не розуміє їх і не згоджується боротися з дійсним ворогом – філоксерою» [т. 35, с. 102].

Софія Русова відзначила також оповідання Коцюбинського «Посол від чорного царя», в якому «потрясений темнотою народної маси

молодий чоловік, що досі лише тратив життя на власні розривки, покидає місто, різко переменяє свої звички і оселяється в селі як простий крамар, аби внести хоч промінчик світла в темне царство невеличкого сільця».

Ці твори Коцюбинського – «правдиві перлини його талановитого пера. Але його широкий талант не зупиняється на самому інтелігентному житті, не прив'язаний до будь-якої одної місцевості, він однаково артистично рисує нам і мальовничі кримські береги, і Чорне море, що хлюпочеться о них, і тишину, що причаїлася в дрімучих комишах Дніпрових плавнів, і палку самородну красоту бессарабського села, обведеного виноградниками. Народні оповідання Коцюбинського різко відрізняються від таких же творів давніших письменників: у нього виступає не загальний синтез, не масовий характер і не примітивний тип селянина, а окремі своєрідні індивідуальності. Коцюбинський залюбки підхоплює різні нові появи народного життя, переміни в його родинних обичаях і індивідуальності він обмальовує дуже тонко; його психологічний аналіз однаково глибоко заходить у душу не лиш українця, а й молдаванина і татарина (пречудове його оповідання з татарського життя “На камені”). Отся різnorodність додає творчості Коцюбинського оригінальної привабливості і краси. З народних оповідань особливою сердечністю і простотою пройняті “Дорогою ціною” і “П’ятизлотник”. Язиком володіє Коцюбинський майстерно; деякі місцеві подільські слова та вислови надають іноді окремий колорит його мові, загалом дуже легкій і мальовничій». Коцюбинський, за Русовою, «являється речником [...] поступової культурної течії українського суспільства» [т. 35, с. 102–103].

З його творів, як і В. Стефаника, В. Винниченка, Грицька Григоренка, А. Кримського, Любові Яновської, М. Чернявського та ін., «б’є ключем свіжа, нова течія; читаючи їх, нехотя відчуваєш, що українська література переживає хвилину особливого духовного розбудження. Старі, вузьконаціональні традиції порвані, лірично-естетичні відносини до дійсності пережили свій вік, на черзі стоїть трагічний реалізм.

Молоді українські письменники вже не обмежуються на самих національних типах; вони беруться до психологічного аналізу чоловіка без огляду на те, в який би національний чи класовий костюм він був одягнений. Їх завдання – висловлення всіх рухів людської душі, що й творить велике завдання кожної артистичної літератури» [т. 35, с. 103–104].

Франко ж убачав новаторство молодих письменників, зокрема Коцюбинського, насамперед у принципово іншому підході до моделювання художнього світу, в цілком іншій психології творчості: «Та

й Коцюбинський, якого твори здобули собі відразу симпатію в Росії, не такий-то вже новик у літературі, і значна частина того, що тепер дивує і радує д. Русову, була вже від 15 літ друкована в Галичині. Ми високо цінімо талант д. Коцюбинського і його нарис “На камені” вважаємо одною з найкоштовніших перлин нашої літератури, та проте мусимо сказати, що сей автор якось не поступає наперед, не зважається на ширший твір, який дав би змогу розвинути його талантові, але, станувши від першого разу високо в ряді наших новелістів, так і держиться на цьому становищі» [т. 35, с. 105].

«“Нове”, що вносять у літературу наші молоді письменники, головню такі, як Стефаник і Коцюбинський, лежить не в темах, а в способі трактуванні тих тем, у літературній манері або докладніше – в способі, як бачать і відчують ті письменники життєві факти. [...] У них інша вихідна точка, інша мета, інша техніка. [...] Для них головна річ – людська душа, її стан, її рухи в таких чи інших обставинах, усі ті світла й тіні, які вона кидає на ціле своє оточення залежно від того, чи вона весела, чи сумна. [...] Вони [молоді письменники. – М. Л.], так сказати, відразу засідають у душі своїх героїв і нею, мов магічною лампою, освічують усе оточення. Властиво, те оточення само собою їм мало інтересне і вони звертають на нього увагу лиш тоді й остільки, коли й оскільки на нього падуть чуттєві рефлексії тої душі, яку вони беруться малювати. Відси брак довгих описів та трактатів у їх творах і та переможна хвиля ліризму, що розлита в них. Відси їх несвідомий нахил до ритмічності й музичності як елементарних об’явів зворушень душі. В порівнянні до давніших епіків їх можна би назвати ліриками, хоча їх лірика зовсім не суб’єктивна; навпаки, вони далеко об’єктивніші від давніх оповідачів, бо за своїми героями вони щезають зовсім, а властиво переносять себе в їх душу, заставляють нас бачити світ і людей їх очима. Се найвищий тріумф поетичної техніки, а властиво, ні, се вже не техніка, се спеціальна душевна організація тих авторів, виплід високої культури людської душі. Із цього становища треба, здається мені, оцінювати таких наших письменників, як Коцюбинський (у деяких новіших творах, головню “На камені”), Ольга Кобилянська, Мартович, а особливо Стефаник» [т. 35, с. 107–108].

Рецензуючи альманах «На вічну пам’ять Котляревському. Літературний збірник (видавництво “Вік”)» (К., 1904), Франко високо оцінив уміщену в ньому новелу Коцюбинського «Цвіт яблуні» (авторське жанрове визначення – етюд; його відбиток з цього видання зберігається в особистій бібліотеці Франка, № 5830): «Між прозаїстами 90-их років на першому плані стоїть М. Коцюбинський. Він дав для збірника лиш

невеличкий етюд, психологічну студію “Цвіт яблуні”. Але й сей етюд виявляє руку великого майстра і незвичайно тонку обсервацію дуже зложеного психологічного процесу – враження письменника, у якого вмирає одинока улюблена дитина і якого фантазія при тім, насупереч його волі, нотує і складає всі деталі – як матеріал для будучого твору» [т. 35, с. 229–230]. Сам Франко на сторінках альманаху опублікував сонет «Котляревський» (с. 7) та поему «Іван Вишенський» (с. 46–62).

У листі від 29 листопада / 12 грудня 1905 р. Коцюбинський висловив вдячність Франкові за надіслану йому поему «Мойсей»: «од п. Гнатюка дізнався, що то Ви прислали мені ту книжку. З яким смаком, з яким насолодженням перечитав я її – трудно мені висловити. Ще слухаючи її в Вашому читанні, я був захоплений нею, а тепер, в цілості, вона зробила на мене ще більше вражіння. Сердечне дякую Вам не тільки за пам’ять, але й за сей прекрасний, високопоетичний і глибокий твір. Тепер, коли кордон фактично отворений, “Мойсея” побачить і український світ – і се мене радує несказанно. [...] Зараз уявляю собі Вас, як, сидячи за столом, плетете сітку – мотузяну на рибу й словесну на людські душі. Коли б та сітка плелася довше, може б, ми мали не одну ще таку гарну річ, як “Мойсей”»¹⁶.

У листі до В. Гнатюка від 8/21 вересня 1905 р. М. Коцюбинський писав: «“Вістник” дістав сими днями. Дуже Вам дякую. Стаття Франка незвичайно подобалась мені. Я просто подивляю розум та талант того чоловіка. Так ясно, просто і дотепно ледве чи хто потрапив би у нас вивести оту гнилятину на чисту воду. Дай йому Боже здоров’я, тому Франкові! Я незвичайно люблю і поважаю оту світлу людину. Як побачите його, перекажіть йому од мене сердечне привітання»¹⁷. Очевидно, йдеться про статтю Франка «Двоязичність і дволичність» (ЛНВ. Т. 30. Кн. 6. С. 231–244).

Франкові огляди літературного процесу початку ХХ ст. містять побіжну, проте високу оцінку творчості Коцюбинського. Так, у статті «Українці» (1906) йдеться: «З тих літературних сил, що представляють найновішу фазу національного розвитку, згадаємо кращих» – «з художнього боку дуже вишуканого новеліста, який писав у своїх творах і про молдаван, і про татар, Михайла Коцюбинського» [т. 41, с. 192]. В «Огляді української літератури за 1906 рік», ведучи мову про місячник «Нова громада», Франко зазначив, що він «в першій році свого існування не

¹⁶ Коцюбинський М. Твори. Т. 6: Листи (1905–1909). С. 46.

¹⁷ Там само. С. 34.

справдив надій на появу нових талантів або на появу визначних творів старших письменників»: «то мініатюри, моментальні нариси [...], але всі якісь анекдотичні, випадкові. Не видно проби якогось ширшого малюнка сучасного життя, якоїсь синтези, що дозволила б орієнтуватися у відносинах і уловити щось основне в сучасних подіях», однак відзначив майстерність новели Коцюбинського «Сміх» [т. 54, с. 710]¹⁸.

У статті «Українська література 1904–1906 [рр.]», надрукованій на шпальтах віденського часопису *Österreichische Rundschau*, альманах «Дубове листя», присвячений пам'яті П. Куліша, названо одним із найкращих українських друкованих видань того часу. «Красиві ілюстрації та портрети, а також цікаві дописи найкращих сучасних українських письменників (*nota bene*, лише белетристика) поєдналися в гармонійне ціле та якнайкраще засвідчили українську літературу, яка набирала сил. Участь у виданні взяли, окрім ветерана Мирного, винятково молоді таланти, не лише росіяни, а й галичани, що мало засвідчити єдність літературних та культурних устремлінь українців з обох боків Збруча». Менш вдалим, «незважаючи на цінні дописи Мирного, Коцюбинського, Матушевського та ін.», Франко визнав «“Літературний збірник”, який з'явився також у Києві 1905 року, виданий на спомин померлого Олександра Кониського» [т. 54, с. 725–726]. Тут оглядач припустився помилки: «Літературний збірник, зложений на спомин Олександра Кониського (1836–1900)» вийшов у Києві 1903 року. У ньому вміщено, зокрема, новели «Муляр» Франка (с. 93–100) і «Поєдинок (Образок)» Коцюбинського (с. 374–387).

У цьому ж огляді Франко констатував: «Головними опорами української белетристики лишаються старші таланти: Борис Грінченко, Михайло Коцюбинський, Микола Чернявський [...]. Великим, гармонійним талантом є Михайло Коцюбинський, який обмежився лише новелами, однак вирізняється стислою композицією, повним розвитком характерів та прекрасною пластикою пейзажного живопису, а також поетичною, мелодійною мовою. Своєю манерою письма він нагадує Тургенєва, хоча колорит у нього яскравіший. Він любить брати сюжети своїх новел із сусідніх з Україною земель, Бессарабії та Криму, і поряд із співвітчизниками змалював у своїх численних оповіданнях дуже цікаві типи румунів і татар. Останні витвори його пера стосуються злочинних подій у Росії: жахіть погромів і їх рефлексій у єврейській громаді невеликого міста [йдеться про новелу “Він іде!”. – М. Л.] та

¹⁸ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у 50 томах. К.: Наукова думка, 2011. Т. 54. Покликаючись на це видання, в дужках вказуємо том і сторінку.

в сім'ї демократично настроєного адвоката [мається на увазі новела "Сміх". – М. Л.]» [т. 54, с. 727. Переклад Лариси Цибенко].

1907 року на зборах чернігівської «Просвіти» Коцюбинський, її тодішній голова, виступив із рефератом «Іван Франко», в основу якого покладено статтю «Иван Франко. Биографическая заметка». У ньому подано портрет Франка: «Невеликий, хоч сильний мужчина. Високе чоло, сірі, трохи холодні очі, в лініях бороди щось енергічне, уперте. Рудувате волосся непокірливо пнеться, вуси стирчать. Скромно одягнений, – він тихий і непомітний, поки мовчить. А заговорить – і вас здивує, як ця невисока фігура росте й росте перед вами, мов у казці. Вам стане тепло й ясно од світла його очей, а його мова здається не словом, а сталлю, що б'є об кремін'я і сипле іскри. Сильна, уперта натура, яка цілою вийшла з житейського бою!»¹⁹.

Коцюбинський образно переповів власний спогад про зустріч із Франком у його домівці 1905 р.: «В своїй убогій хаті сидів він за столом босий і плів рибацькі сіті, як бідний апостол. Плів сіті й писав поему "Мойсей". Не знаю, чи попалася риба у його сіті, але душу мою він полонив своєю поемою»²⁰.

Оповідання «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука» та інші Коцюбинський потрактував як автобіографічні. Про навчання І. Франка в Дрогобицькій нормальній школі писав: «Залякана сільська дитина, нечесана, погано одягнена, стає жертвою школярів і грубих, неосвічених учителів. Його б'ють, з нього сміються. В своїх оповіданнях "Schönschreiben" і "Олівець" (карандаш), що мають автобіографічний характер, Франко описав варварство тодішніх учителів. І ще тоді в дитячій душі Франка зродилась вічна вражда проти усякої неволі та тиранства, поти насильства людини над людиною»²¹.

Автор відтворив культурну й політичну ситуацію в Галичині 1870-х, коли в літературу ввійшов Франко: «Цей час в Галичині був самим мертвим, як свідчать історики». Суперечки про статус української мови (окремий «язык» чи «нарѣчіє» російської) поділили галицьку інтелігенцію на народовців і москвофілів. «Ідея абсолютизму, бюрократичне "чинопочитаніє", затхлість, байдужність до живих народних інтересів, повне безсилля в духовній сфері, схоластичність, теологічний та догматичний спосіб думання – от чим характеризується тодішня,

¹⁹ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 39.

²⁰ Там само. С. 39.

²¹ Там само. С. 42.

навіть краща, частина галицької інтелігенції». Її відірваність од народу, від його життя й інтересів «викликає у галицьких українців бажання створити вищу, делікатну, немужицьку літературу. Уважається добрим тоном писати тільки про бояр, князів, з життя вищих класів. Що б не взяли до рук з тодішньої літератури – скрізь реакційний дух, мертвота, засмічена московщиною та церковщиною мова». На доказ цього Коцюбинський навів уривок із вірша Йосифа Левицького «Стихъ во честь Его Превосходительству Преосвященнѣйшому Кирѣ Михаилу Лѣвицкому...».

«В літературних напрямках, – продовжував прелегент, – скрізь панує польська романтика, підмішана німецьким сентименталізмом XVIII віку», то ж не дивно, що «перша повість, яку пише Франко для журналу “Друг” (ця повість називається “Петрії і Довбушуки”), не дуже далеко одійшла од тодішньої галицької белетристичної продукції. Буйна фантазія молодого письменника, розпалена фантастичними оповіданнями німецького белетриста Гофмана, знаходить широкий простір у тій першій Франковій повісті. Тут повно всякого страхіття, розбійників, заклятих скарбів, привидів, душогубства і оживаючих мерців. Але, не вважаючи на те, що цею повістю Франко оддав данину тодішній літературній школі, ми бачимо в ній вже й соціальні мотиви, добачаємо зародок того таланту, що незабаром розвився так пишно у других творах Франка»²².

Доповідач відзначив важливе значення Драгоманова для формування Франкового таланту, цитував працю Франка «З остатніх десятиліть XIX віку», де йдеться про те, що Драгоманов «в листах до галичан старався привчити їх читати, студіювати, відучував їх од пустої фразеології і трати часу, будив охоту до реальної роботи. Він звертав увагу на насущні потреби народу, на застій у політичнім житті, на нецтво галичан». Його впливом, за Коцюбинським, пояснюється поява «не фантастичних», а «реальних оповідань» Франка «Лесишина челядь» і «Два приятелі», а також «образків з життя робітників» «Борислав». «Своїм новаторством» він викликав «бурю гніву» серед галицьких читачів.

Ведучи мову про перший і другий арешти Франка, Коцюбинський навів уривки з автобіографічного листа до Драгоманова від 26 квітня 1890 р., вміщеного у збірці «В поті чола». По арештах «Франко з дивною енергією проявляє різносторонню діяльність на всіх полях літератури, загартовує свою волю в боротьбі за кращу долю покритого, такого

²² Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 45.

близького йому, робочого люду, [...] пише повісті, драми, оповідання, вірші та статті наукового та публіцистичного змісту і заповняє ними мало не всі українські періодичні видання, [...] взагалі визначається незвичайною плодovitістю, різностороннім талантом і науковою ерудицією»²³.

Коцюбинський висловив цікаві міркування про працю Франка в польській газеті «Kurjer Lwowski»: «Заробляючи, аби тільки не вмерти з голоду, Франко за цей період в значній мірі одірваний був од української літератури, і це для нас велика втрата, тим більша, що в той час його талант виріс, зміцнівся, набрався сили. Але, на щастя, його викинули з редакції “Kurjera” за статтю про Міцкевича, якого він назвав поетом зради. [...] Ближче познайомившись з тюрмою та її життям, Франко міг написати такі чудові речі, як оповідання “До світла”, “Тюремні сонети” і т. ін.».

«Тепер Франко, 50-літній сильний мужчина, всі сили свої оддає українській літературі і науці і ще чимало може зробити для рідної культури. На його творах, в його ідеях виховалось уже ціле покоління»²⁴.

Автор реферату відзначив новаторство Франка в українській літературі «не тільки в формі, в літературній манері, а і в своїх відносинах до фактів життя, які він малює. Село цікавить його не з етнографічного боку, як попередніх письменників, він не ідеалізує сільського життя. Його інтересують соціальні і економічні сторони того життя, гніт, страждання і всяка кривда. Наскрізь гуманний, чоловічий – Франко оддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто “в поті чола” добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять. Ще в поемі “Панські жарти”, написаній за молодих літ, Франко малює нам картину економічної залежності селян од пана; в оповіданні “Лесишина челядь” і др. – важку, невсипущу працю хлібороба задля шматка хліба».

У багатьох творах – «Борислав», «Воа constrictor», «Яць Зелепуга», «Полуйка», «Вівчар» та ін. – Франко «змальовує нам широкі і страшні картини життя робітників, картини, що нагадують часом Дантове пекло. Особливо цікаві його бориславські оповідання. [...] Весь Борислав – одна смердюча яма. Там важка праця, малий заробіток, бруд, п'янство, розпуста, погана їжа і погана горілка, всякі хвороби; там людина гірше скотини, там брат здійсмає на брата ніж, там чад і вічне пекло. [...] Франко виводить перед читачем цілу портретну галерею таких

²³ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 46, 47.

²⁴ Там само. С. 48–49.

хижаків – з залізною волею, з звірчачими кровожадними інстинктами, сухих, упертих і безсердечних. Гава, Вовкун, Гершко Гольдмахер, Шміла, Шварц і т. д. – ціла стая хижих птахів, що, як образно каже Франко, “полощуть кров’ю рот”. [...] Всю свою ненависть до хижацтва Франко сконцентрував в образі орла-беркута».

«Малюючи в цілому циклі бориславських оповідань війну поміж капіталом і працею, – писав далі Коцюбинський, – Франко не може залишитися тільки холодним, об’єктивним обсерватором. В тих оповіданнях ви бачите більше самого Франка – Франка-борця, який не криє своїх симпатій і антипатій, борця, що часом перемагає в нім артиста. [...] А разом з тим в тих оповіданнях розсипані, як і в природі, розкішні картини, ясні, повні сонця, повітря і красок пейзажі, проходять живі люди, ярко змальовані, в світлі тонкого психологічного аналізу»²⁵.

У творах на тюремну тематику («На дні», «Тюремні сонети») «гуманне, чутливе серце поета вміє знайти краплину людського навіть в такому тупому і дикому представникові низин суспільності, як Бовдур [...]». У нього нема шовінізму: люди діляться на два табори: на кривдників, проти яких він гострить, як меч, своє слово, і покривджених, яким він оддає своє серце». Та в оповіданнях на дитячу тематику («Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Мій злочин» та ін.), «Франко наче спочиває на дітях од моря сліз і горя, співцем яких він зробився».

Улюбленою формою Франкових прозових творів є «короткі оповідання, котрі йому найбільше удаються». Що ж до «Захара Беркута», то «тут ми маємо широкі картини в історичній перспективі, масу описів тодішньої культури і звичаїв, але перемога альтруїзму над класовим егоїзмом, якою кінчається повість, здається нам утопічною і не зовсім натуральною».

Більш вдалим, на думку Коцюбинського, є «повісті з теперішнього життя» – «Основи суспільності», «Для домашнього огнища», «Перехресні стежки». «Польська аристократія з своєю вузькою мораллю і голим цинізмом в “Основах суспільності” і в повісті “Для домашнього огнища”, робота інтелігента серед темної народної маси в “Перехресних стежках” – його психіка, успіхи, сумніви та розчарування – от що служить темою більших Франкових повістей. Гарно задумані, написані з великим розмахом, з прекрасними деталями, вони часто не задовольняють читача: рядом з високоталановитими сторінками попадаються бліді, нецікаві, так наче робота робилась наспіх, аби скінчити».

²⁵ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 51–52.

«Реаліст в кращому розумінні сього слова», Франко, за Коцюбинським, «в своїх прозаїчних творах любить спинятись на двох темах: 1) боротьба капіталу з працею і її обстановка; 2) пробудження людського чувства у людей, які здаються зовсім пропащими»; отже, «І. Франко має велику віру в людей», «бо не люди винні. Вони такі, якими зробили їх історичні і соціальні умови життя»²⁶.

«В терновий вінок життя народного» у Франка вплетено й «трагізм особистого життя» – відбитий у збірці «Зів'яле листя». «Се такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розумінням людської душі, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв». Поезію «Чого являєшся мені у сні?..» Коцюбинський вважав одним із найкращих зразків інтимної лірики Франка.

«Взагалі Франко – лірик високої проби, і його ліричні вірші просяться часто в музику. [...] Така колосальна фігура, – завершував виступ Коцюбинський, – заслуговує на більшу увагу, потребує більшої праці». Він висловив сподівання, що прочитаний реферат виликав у слухачів інтерес до Франка²⁷.

Стосунки між Франком і Коцюбинським були досить тривалими й не містили жодних непорозумінь, суперечок, полемік; на їхніх відносинах помітно знаки пошанування й авторитету. Відгуки про творчий доробок написано в жанрах портретних статей, синтетичних оглядів (рев'ю), реферату. Вони навзаєм високо оцінювали творчий доробок один одного та неодноразово брали участь у спільних проектах, хоча з певних причин не всі задуми й плани їм вдалося здійснити.

²⁶ Коцюбинський М. Твори. Т. 4. С. 53–54.

²⁷ Там само. С. 56.

Mykola LEHKYI
(Lviv)

IVAN FRANKO AND MYKHAILO KOTSIUBYNSKYI: MUTUAL RECEPTION OF CREATIVITY

The article examines mutual evaluations of the works of Ivan Franko and Mykhailo Kotsiubynskyi. Reviews of creative works are written in the genres of portrait articles, synthetic reviews, and abstracts. Both writers highly valued each other's work, realizing the role and importance of their colleague in the history of the Ukrainian literary process. The relationship between Franko and Kotsiubynskyi was quite long and did not contain any misunderstandings, disputes, or discussions. Franko valued Kotsiubynskyi as a representative of the younger generation of writers; Kotsiubynskyi respected Franko as a master of the Ukrainian word. Each of them sought to introduce a wide circle of readers to the work of their pen pal. The masters of the word took part in joint projects, although for various reasons they did not manage to implement all their ideas and plans.

Keywords: reception, portrait article, synthetic review, essay, generation of writers.